

שבמשנתנו, ומקשה:

מתקיף לה [הקשה] רב מרי, מאחר ונתבאר לעיל [ג ב], שהן הפסוק שהביא רב לסמוך את פירושו שמבעה זה אדם, והן הפסוק שהביא שמואל לסמוך את פירושו שמבעה זה השן, אינם תואמים בדיוק את פירושם, אם כן, (25) יש להקשות, ואימא [נאמר] שפירוש מבעה ששינינו במשנתנו אינו אדם, ואינו שן, אלא זה המים. שאם שפך אדם מימיו לרשות הרבים, ובא אדם אחר ונטפפו כליו במים הללו, חייב השופכן בתשלום הנזק. (26) והראיה לפירוש זה, כדכתיב

כדאמר ליה רבי אבהו לתנא [למי ששנה את הברייתא הזאת]: תני [יש לך לשנות את הברייתא כך]: אדם, שמירת גופו עליו. ומה שנאמר "ושמירתן עליך", הכוונה היא רק לגבי שאר אבות הנזיקין.

ב-ד וכשם שתירצנו את הברייתא, הבא נמי, כך גם נאמר ביחס למשנתנו, לפי רב: תני [יש לך לשנות כך]: אדם שמירת גופו עליו, ומה שאמרה המשנה "ושמירתן עליך", הכוונה היא לגבי שאר אבות הנזיקין. (24)

ועתה הגמרא חוזרת לפירוש "מבעה"

בהערות בחברותא על התוס' הרי זה רק גרמא בנוקין, ופטור. ומתריצים התוס', שהכוונה היא למים שהזיקו בכח שני, והיה אפשר לומר שהתורה חידשה שלמרות שזה גרמא, חייבים על זה. ותירוצו נוסף אומרים התוס', שהכוונה היא למים שהזיקו לאחר שנחו, ומדובר באופן שהוציאים ברשות, כמו המבואר לקמן ו א ש"פותקין ביבותיהם", ולכן אין זה בור, והיה מקום לפרש שהתורה ריבתה את זה כדי לחייבו על הכלים. [ולהלכה ודאי הוא בור, אלא דהוי ברשות, ואם הזיק חייב לשלם כמפורש שם בגמרא. אלא שההוא אמינא כאן היא, שהחייב על הנזק בפותקין ביבותיהן אינו מטעם בור, כיון שהוא נעשה ברשות, אלא הוא דין חדש של מים]. ולפי רש"י משמע שמדובר בהוציא את המים ללא רשות והוי בור, מכל מקום זה נתחדש כאב בפני עצמו כדי לחייבו על הכלים. ברכת אברהם.

ויש ראשונים המפרשים שאין כוונת רב מרי לומר אכן שמבעה זה המים, אלא רק להקשות על התנא למה תפס לשון מבעה שאינו מיוחד לא לאדם ולא לשן, כי יש ליחסו גם למים או לאש והיה לו לתנא לנקוט לשון ברורה

היתה, שהיה למשנה לנקוט "וחייב בשמירה", שלשון זו מתאימה לכל סוגי המזיקים.

24. נראה שאינו מגיה את המשנה, אלא רצה לומר ששמירתן עליך אינו מוסב על האדם, אלא על השאר.

וראה בסוכת דוד [שם] המפרש שאינו מגיה הלשון, אלא מתרץ שהלשון "שמירתן עליך" יש בו גם משמעות ששמירתו על עצמו. ומה שלא נקט סתם "וחייב בשמירה", זה משום שעל שאר האבות יותר נכון לומר את הלשון "ושמירתן עליך". אבל הכוונה היא בכולן הוא שחייב בשמירה, וזהו תני וכו', היינו תני שכך היא הכוונה, שחייב בשמירה, וכמו הנך האבות.

25. על פי פירוש התוס'.

26. רש"י. והתוס' הקשו, כמה מדובר? אם אדם ניקב חור בשפת החול שמסביב למים, והמים היוצאים מיד בכח ראשון, הזיקו מיד, הרי זה כמו כוחו של האדם עצמו, והוי אדם המזיק. ואם מדובר במים שהזיקו רק בכח שני [במים שהלכו למרחק, או שיצאו לאחר זמן, ראה

חוזרת הגמרא ומקשה:

מתקיף לה [הקשה] רב זביד: ואם כן, אימא [נאמר], מבעה ששינו במשנתנו זה ה"אש"?

דהרי כי כתיב "תבעה", ב"אש" הוא דכתיב, שהרי "תבעה" נסוב על ה"אש", כפי שנתבאר. (31)

והגמרא מיישבת: אין אפשרות לומר שמבעה זה האש, כי אי הכי, אם תאמר כן, יקשה, מאי "המבעה וההבער" מהו הביאור

בספר ישעיה [פרק סד] "בקרדח אש המסים [כשם שהאש שורף את הדבר הנימס] מים תבעה אש" [כמים היוצרים אבעבועות כשניתנים על האש⁽²⁷⁾]. הרי שלשון תבעה נאמר על מים. (28)

ומתרצת הגמרא: מי כתיב [האם כתוב] "מים נבעו" בלשון רבים, עד שישתמע שהמילה 'נבעו' נסובה על המים שהן מבעבעין את האש? והרי לא כתוב כך, אלא "תבעה אש" כתיב, בלשון יחיד ובלשון נקבה, (29) שמשמעותו נסובה על האש, שהיא המבעבעת את המים. (30)

מצאנו שאש היא לשון יחיד, ולשון נקבה, כנאמר "כי תצא אש", וכן "אש מתלקחת" ועוד.

30. ואף שגם לפי רב ושמואל לא מדויק בפסוקים כפי פירושם [כמו שנתבאר לעיל ג ב], מכל מקום, הדרשה עצמה נשמעת מן הפסוק. אבל כאן, גם הדרשה לא נשמעת. רבנו פרץ. ומשמע, שאם היה כתוב "מים נבעו" היה ניחא. ואף על גב שלעיל ג ב הגמרא הקשתה לשמואל שהיה צריך להיות כתוב נבעה ולא מבעה, מבארים התוס', כי רק לשמואל שמבעה הוא מלשון גילוי היה צריך להיות כתוב "נבעה" מלשון נגלה, ולא מבעה שמשמעותו שהוא מגלה אחרים. אבל מים, שנקראים מבעה על שם שהם מבעבעים, מתאים להם הלשון מבעה.

31. לפי הראשונים הנזכרים לעיל [הערה 27] שהכוונה היא רק למה נקט התנא לשון שאינה ברורה, ניחא. אבל לפי רש"י ותוס', שהפירוש בגמרא הוא כפשוטו, שנפרש שמבעה זה המים או האש, צריך ביאור: וכי לא ידע רב זביד שנאמר במשנה ה"הבער"? ומפרש הפני יהושע, שרב זביד חשב לחלק, ש"מבעה" זה המדליק בידים, ו"הבער" זו אש שיצאה מעצמה.

[הראב"ד והרשב"א בתירוץ ראשון. וראה בהערה 28].

27. המשך הפסוק: "להודיע שמך לצריך, מפניך גויים ירגזו". ומפרש רש"י: כן תודיע שמך לצריך, כשתאבדם מן העולם. ורש"י כאן פירש: כאשר ינתן מים על האש. ובנביא פירש: כשתתן גחלת או מתכת בוערת במים. והיינו הך.

28. התוס' שואלים, כיצד יתכן לפרש שמבעה זה המים? והרי "אב" הוא אך ורק דבר הכתוב בתורה, והיכן מצאנו בתורה שחייבים על היזק של מים? ומתרצים, שהיינו לומדים את חיובם מהפסוק "ושלח את בעירה", שכן מצאנו את הלשון "שילוח" לגבי מים, שנאמר "ושלח מים על פני חוצות". ואף על פי שהפסוק הזה מדבר על נזקי בהמה, שהרי פירשה התורה "בעירה" [בהמתו], מכל מקום, מזה שהתורה השתמשה בלשון "ושלח", ולא בלשון הליכה, היה מקום לומר שהיא באה לרבות את המים.

29. מצאנו שהמילה מים היא לשון רבים, והיא גם לשון זכר, כנאמר "מקולות מים רבים". וגם

במה ששנינו במשנה "המבעה וההבער"? שהרי אם תאמר שמבעה זה האש, מהו "ההבער"? אלא ודאי "הבער" הוא האש, ו"מבעה" זה או אדם או שן, כרב וכשמואל.

וכי תימא, שמא תאמר, שניתן לפרש שמבעה זה האש, ומה שנקטה המשנה גם ההבער הוא בגדר פירושי קמפרש שמבעה הוא ההבער,

הרי אי אפשר לומר כך! דאי הכי, אם תאמר כך, יקשה, וכי ארבעה אבות נזיקין נשנו במשנה, הרי לדבריך רק שלשה אבות הו, והם: השור, הבור והאש. ואילו התנא של המשנה פתח ואמר "ארבעה אבות נזיקין".

וכי תימא, שמא תאמר לפרש שמבעה זה האש, וליישב שהתנא אמנם שונה ארבעה אבות נזיקין, כי תנא שור דאית ביה תרתי, מה ששנה התנא "שור" הוא כלל בכך את שני האבות, ה"שן" וה"רגל",⁽³²⁾ ובצירוף הבור והאש הרי הם ארבעה

הרי אי אפשר לומר כך! כי אי הכי, אם תאמר כך, אין הבנה לצריכותא שעשתה המשנה: "ולא זה וזה [לא השור ולא המבעה] שיש בהם רוח חיים", ואם מבעה זה אש, מאי רוח חיים אית ביה? איזו רוח

חיים יש באש?

ותו [ועוד], הרי גם המשך הצריכותא לא מובן לפי זה, כי המשנה מבארת שאין השור והמבעה "כהרי האש שאין בו רוח חיים" [אם היה כתוב "שור ומבעה" לא הייתי יודע אש], ואם מבעה זה האש, מאי [מה פירוש] "כהרי האש", שלא ניתן ללמוד ממבעה את האש. והרי מבעה זה האש עצמו! לפיכך, לא יתכן לומר שמבעה זה האש, אלא או אדם [כרב], או שן [כשמואל].

ועתה הגמרא מביאה ברייתא המונה שלושה עשר אבות נזיקין, ולא כמשנתנו המונה רק ארבעה:

תני רבי אושעיא בברייתא: (33) שלשה עשר אבות נזיקין הן:

ארבעת הראשונים שהברייתא מונה הם ארבעת השומרים, החייבים על נזקי הפיקדון כשלא שמרו אותו כראוי, והם:

א. שומר חנם מי שנתחייב לשמור על חפצי חברו ללא תמורה, וחייב לשלם למפקיד אם הוזק הפיקדון מחמת פשיעתו בשמירה.

ב. והשואל המקבל חפץ מחברו להשתמש בו בחינם, וחייב לשלם על נזקי הפיקדון אף

והגמרא מקשה על קושייתו, שדין אחד להם, ולמה נקט אותם בנפרד.

32. אבל קרן לא, כי המשנה מדברת בתמין. רש"י. והרשב"א מוסיף, שהגמרא נקטה כאן [ששייר התנא במשנה את הקרן] לפי שמואל. כי לפי רב כולל השור גם את הקרן, ואם כן זה חמישה אבות. ואולם רבנו פרץ מפרש שנקט גם

לרב, כי אם היינו מחלקים את השור רק לשני אבות, זה היה לשן ולרגל, וגם רב היה מודה שששייר קרן ולא שן או רגל. וראה עוד מה שכתב המהרש"א במהדורא בתרא.

33. בתוס' תלמיד ר"ת מוכיח מכאן שהתוספתא שלפנינו היא תוספתא דרבי אושעיא, כי התוספתא שלפנינו [ריש פ"ט] מונה

אם אירעו באונס. (34)

ג. נושא שכר – מי שנתחייב לשמור על חפצי חברו תמורת תשלום "שומר שכר", וחייב לשלם אם הפיקדון נגנב או נאבד, וכל שכן אם ניזוק מחמת פשיעתו בשמירה.

ד. והשובר המקבל חפץ מחברו להשתמש בו תמורת תשלום דמי שכירות, ודינו כשומר שכר. (35)

הברייתא מונה גם את חמשת סוגי תשלומי

הנזיקין שאדם החובל בחבירו חייב:

ה. נזק החובל בגופו של חברו משלם לנחבל על מה שהוא שוה עכשיו פחות מבתחילה. (36)

ו. צער משלם לנחבל עבור הצער שהיה לו. (37)

ז. וריפוי משלם עבור הוצאות הריפוי.

ח. שבת משלם לו דמי בטלה עבור הימים

הברייתא שלשה עשר אבות נזיקין אין הכוונה שכל השלשה עשר מחולקין בדיניהן, כי הרי בין אם שוכר דינו כשומר שכר ובין אם דינו כשומר חינם, יוצא שאין כאן שלשה עשר חילוקי דינים בין האבות אלא רק שתיים עשרה. תוס'. ודין השומרים נתפרש בתורה, ראה ברש"י ובבבא מציעא צד ב.

והיות ששומר חינם פטור מן הכל [חוץ מן הפשיעה], ושואל חייב על הכל [חוץ ממיתה מחמת מלאכה], ונושא שכר חייב על חלק מהדברים, שבגניבה ואבידה חייב ובאונסין פטור. לפיכך סידרם התנא בסדר כזה ולא בסדר שכתובים בתורה. תוס'.

36. שמין אותו כאילו הוא עבד הנמכר בשוק, כמה היה שוה קודם שחבל בו וכמה נפחתו דמיו אחר החבלה וכך יתן לו. [וראה לקמן בפרק החובל בביאור החמישה דברים, והיכן כתובים בתורה].

37. כיצד מודדין זאת? כגון אם קצץ את ידו, אומדין כמה אדם כיוצא בו, שעומדין לקצוץ את ידו בחרב בפקודת המלך, יתן כדי שיקצצו לו בסם ולא יחוש בצער הקציצה, סכום זה ישלם לנחבל.

י"ג אבות נזיקין. ומביא, שהתוס' פירשו שברייתא של רבי חייא ורבי אושעיא כולה חד היא כדמשמע בחולין קמא א. והרמב"ם בהקדמה כתב, שרבי חייא חיבר התוספתא, ורבי אושעיא ובר קפרא חיברו ברייתות. וראה עוד באור זרוע הל' תפילה סימן קז', ובמהרי"ק שורש קפ"א.

34. באילת השחר מעיר, מדוע נקרא השואל בשם "מזיק"? והרי לגבי חיובו באונסין לא שייך עליו שם מזיק, כי אם מתה הבהמה כדרכה הרי הוא לא הזיק דבר, וכל חיובו הוא משום שבשאלתו קיבל את הדבר לרשותו להתחייב באונסין. ודוחק לומר שהכוונה היא לחיובו של השואל בעת שפשע, כי משמע, שמנה התנא את השואל מצד חיובו המיוחד, דהיינו שחייב אפילו באונסין. ומבאר האילת השחר, שמכל זה נראה, שהנמנים כאן הוא לאו דווקא אלו שחיובם הוא מפני שהזיק, אלא כל חיוב על נזק שאירע, שמשלם עליו ממיטב, נמנה כאן, אף אם אין חיובו מחמת שהזיק. וראה לקמן הערה 46.

35. בדין השוכר נחלקו התנאים אם דינו כשומר שכר או כשומר חינם [ראה בבבא מציעא צה ב.]. ורש"י סתם כאן כדעת רבי יהודה דאמר שוכר כשומר שכר, לכן כך כתבנו. ומה שאמרה

שהניזק נפל למשכב ולא היה יכול לעבוד ולהשתכר בהם. (38)

ט. **ובושת** תשלום עבור הבושה שביישו. (39) וכמו כן היה מונה רבי אושעיא בכרייתא את **הארבעה** אבות נזיקין **דמתניתין** [הנמנים במשנתנו], והם:

י. השור

יא. הבור

יב. המבעה

יג. וההבער

הא **תליסר** הרי הם ביחד שלושה עשר אבות

נזיקין.

ודנה הגמרא: **ותנא דידן**, התנא של משנתנו, **מאי טעמא לא תני הני**, מדוע הוא אינו שונה גם את תשעת אבות הנזיקין הנוספים שרבי אושעיא שנה בכרייתא שלו?

והגמרא מבארת ששאלתה היא רק לפי רב, ולא לפי שמואל:

בשלמא לשמואל, המפרש שמבעה זה השן, ניחא, כי רק **בנזקי ממון קמיירי**, משנתנו מדברת רק בנזיקין שנעשו על ידי ממונו, אבל **בנזקי גופו**, לא **קמיירי**. משנתנו אינה מדברת בנזיקין שנעשו על ידי האדם עצמו, לפיכך לא הזכירה המשנה את חמשת התשלומים שאדם החובל בחברו חייב, וכן

למסכת גיטין בפרק ראשון לגבי השאלה למי שייך דמי הריפוי של עבד, לאדון או לעבד, ובחזון איש חושן משפט סימן ו.

ובספר "חמדת הימים" להגרי"מ פרצוביץ הוכיח מזה שהריפוי נמנה כאן בין אבות הנזיקין שהוא חיוב של תשלום ממון. כי אם הוא רק חיוב ריפוי הרי אי אפשר להכלילו בכלל אבות הנזיקין, לפי שהם נמנו בכרייתא ביחס לתשלום ממון.

39. והכל לפי המבייש והמתבייש [ראה לקמן במשנה ריש החובל, ובגמרא פו א]. והנה אף על גב דכל חמשת תשלומין אלו באים בחבלה אחת, מכל מקום מנאם כחמישה אבות לפי שיכול כל אחד להיות לבדו כדאמרינן בהחובל פה. **תוס' רבנו פרץ**.

והגמרא בהמשך שואלת מהן התולדות של אבות אלו.

38. אם קטע ידו הרי שילם לו כבר על חסרון היד ועל שאינו יכול לשוב יותר למלאכתו, אך מכל מקום יכול להיות שומר קישואים, לכן ישלם לו על בטלתו מלהיות שומר קישואים. ואם לא קטע לו אבר, משלם לו לפי מלאכתו [ראה בשו"ע סימן ת"כ סעיף י"ז ובסמ"ע].

ולגבי חובת הריפוי נחלקו רבותינו הראשונים והאחרונים, האם חובת הריפוי היא תשלום ממון כמו שבת, או שהיא חובה לרפאות את הנחבל. והרמב"ן בפירושו על התורה על דברי הכתוב "רק שבתו יתן ורפא ירפא" [פרשת משפטים] דייק מהשינוי בלשון התורה בין חיוב תשלום השבת, שאמרה תורה "שבתו יתן", ובין חיוב הריפוי שאמרה תורה "רפא ירפא", ולא אמרה "רפואתו יתן", שחיוב ריפוי אינו תשלום ממון גרידא, אלא חיוב רפואה. ולכן, אם יסרב הנחבל להתרפא אך ידרוש מהחובל את הממון המגיע עבור רפואתו, פטור החובל מלשלם לו, אלא אם כן יתרפא הנחבל בממון זה. ודנו בדבר בהרחבה רבותינו האחרונים, ועיין בקובץ שיעורים

ומתרצת הגמרא: רבי אושעיא שנה בכרייתא שלו **תרי גווני אדם**, כי יש שני אופני חיוב של אדם המזיק, אדם המזיק את גוף חברו, ואדם המזיק את ממון חברו. ולכן, **תנא** שנה רבי אושעיא **אדם דאזיק אדם**, את חיובי אדם המזיק אדם, שהם נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת.⁽⁴¹⁾ **ותנא** ושנה גם את חיוב **אדם דאזיק שור**.

[ואילו משנתנו המזכירה אדם "מבעה"], הכוונה היא לאדם שהזיק שור, כי כמו ב"בור" המוזכר במשנתנו מדובר בו רק בנזקי שור שנפל בבור, כי הבור פטור על מיתת האדם,⁽⁴²⁾ כך אדם המזיק המוזכר במשנתנו מדבר באדם המזיק שור.⁽⁴³⁾

שואלת הגמרא: **אי הכי**, אם רבי אושעיא מחלק בין אדם המזיק שור לאדם המזיק אדם, להזכירם בנפרד,⁽⁴⁴⁾ אם כך; **שור נמי**, **ליתני תרי גווני שור** שיחלק רבי אושעיא גם את שור המזיק לשני אופני נזק; **ליתני שור דאזיק שור**, **וליתני שור דאזיק אדם**,

לא את חיוב ארבעת השומרים, לפי שחיובם הוא מחמת שהם לא שמרו כראוי, ולכן נחשב הנזק כאילו עשו אותו השומרים בעצמם.⁽⁴⁰⁾

אלא לרב, שאמר מבעה זה אדם המזיק, ומשנתנו מדברת גם בנזקי גופו, יקשה, **ליתני**, למה אינו שונה התנא במשנה גם את תשעת אבות נזיקין האלו?

ומתרצת הגמרא: **תנא**, שנה התנא במשנתנו את ה"מבעה", שפירושו **אדם**, וכלל בזה כל **מילי דאדם**, את כל אופני הנזק של אדם, שבהם נכללים גם תשעה אבות נזיקין האלו, ולא פירטם בנפרד.

ומעתה, שואלת הגמרא לרבי אושעיא:

ולרבי אושעיא נמי, **הא תני ליה אדם**, הכולל את כל הנזקים שעשה האדם, ולשם מה הוא שונה בכרייתא את התשעה הנוספים בנפרד?

43. כתב המהר"ם שלפי תירוץ זה אין צורך בתירוץ הקודם שתנא אדם וכל מילי דאדם, כי משנתנו מדברת באדם דאזיק שור, וזה שלא מונה את השומרים הוא משום דהוי הזק דממילא, וכמבואר בסמוך. והפני יהושע חולק, וראה שם כיצד מבאר.

44. כי אם במשנה מדובר באדם דאזיק שור כיון שתני דומיא דבור, אם כן, גם השור הוא דומיא דבור. תורת חיים.

וראה במהרש"א ב"מהדורא בתרא", המקשה, שהגמרא יכלה להקשות כן גם לשמואל. ראה שם.

40. מכאן הוכיחו האחרונים שהחיוב על נזקי ממנו אינו מפאת שלא שמר, אלא מפאת שממונו הזיק. ראה לעיל ב א בהערה 14 שם.

41. הגמרא בסמוך מקשה, שארבעת השומרים הם אדם דאזיק שור.

42. כמבואר לקמן נג ב. וכתב תוס' רבנו פרץ: אף על גב דבנזקין מיהא מחייב, מכל מקום, עיקר בור דקרא מיירי במיתה. וסברא הוא, דקתני שור דומיא דעיקר בור. ועוד יש לומר, דבלאו הוכחה אתי שפיר דקאמר הכי לתרוצי, דמדחזינן דברייתא דמוסיף אדם דאזיק אדם מדקתני נזק וכו', אם כן, ודאי מתניתין לא מיירי אלא באדם דאזיק שור.

ומדוע לא הזכירם בנפרד, אלא כלל את כולם ב"שור"?

הגמרא משיבה: **האי מאי!**? חילוק זה, לשם מה יש לחלקו? **בשלמא** החילוק לשני האופנים של אדם המזיק יש לשנותו כיון שמחולקים הם בדיניהם, שכן, **אדם דאזיק שור** רק נזק הוא **דמשלב**, ותו לא, ואילו **אדם דאזיק אדם משלב** מלבד הנזק עוד **ארבעה דברים**, לפיכך יש מקום להזכירם בנפרד.

אלא שור, חילוקי דין השור, לשם מה נזכרים בנפרד; **מה לי שור דאזיק שור**, מה **לי שור דאזיק אדם**, מה חילוק יש אם השור הזיק שור או הזיק אדם, והרי **אידי ואידי נזק הוא דמשלב**. זה וזה דינם שוה שמשלם רק נזק. וכיון שדינם שווה, לשם מה נחלקם?

וחזרת הגמרא לדון בדברי רבי אושעיא, שהוסיף על דברי משנתנו את האדם שהזיק אדם אחר:

והא שומר חינם והשואל, נושא שכר והשוכר, דאדם דאזיק שור הוא, וקתני? הרי ארבעת השומרים שחייבים לשלם עבור הפיקדון שהוזק, "אדם דאזיק שור" הם, ואם כן, מדוע שנה אותם רב אושעיא בנפרד, הרי כלולים הם באדם המוזכר במשנה?

ומשיבה הגמרא: גם באדם שהזיק שור יש שני אופנים, ולכן רבי אושעיא **תני הזיקא דבידים**, אדם שהזיק שור בידיים [כלומר, על ידי פעולתו], **וקתני הזיקא דממילא**, רבי אושעיא בברייתא הוסיף על דברי המשנה את חיוב השומרים, שהם לא הזיקו בפועל,

אלא ההיזק נגרם ממילא, מפאת אי שמירתם.

ועתה הגמרא מביאה ברייתא נוספת, המונה עשרים וארבעה אבות נזיקין:

תני [שנה] רבי חייא בברייתא: עשרים וארבעה אבות נזיקין הן:

א. תשלומי כפל הגונב ממון של אדם בסתר, ואין הבעלים רואים את מעשה הגניבה, נקרא "גנב", וחייב לשלם כפל לבעלים, אם העידו עליו עדים בבית הדין שגנב.⁽⁴⁵⁾

ב. ותשלומי ארבעה וחמשה הגונב שה, וטבחו או מכרו, משלם לבעל השה תשלומי ארבעה [פי ארבע משוויו]. ואם גנב שור, וטבחו או מכרו, משלם תשלומי חמישה [פי חמישה משוויו].

ג. וגנב המשלם תשלום קרן בלבד, כגון שהודה מעצמו על הגניבה, שאז הוא פטור על תשלום הכפל ומשלם רק את הקרן, כי הכפל הוא קנס, והמודה בקנס, פטור.

ד. וגזלן הגוזל ממון אדם אחר בחוזק, בגלוי ובפרהסיה, חייב להשיב את הגזילה או את דמיה [קרן בלבד].

ה. ועדים זוממין שני עדי שקר שהעידו בבית דין לחייב אדם ממון, ובאו שנים אחרים והזימום [שאמרו לעדים: הרי עמנו הייתם באותה עת, ולא ראיתם את המעשה שאתם מעידים עליו שהיה באותה העת במקום אחר], חייבים העדים הזוממים לשלם לאותו

45. ראה ברש"י היכן הוזכרו כל האבות בתורה.

אדם את הממון אשר זממו לחייבו. (46)

ו. **והאונם** את הבתולה, המשלם קנס חמישים כסף לאביה.

ז. **והמפתה** את הבתולה, המשלם אף הוא קנס חמישים כסף לאביה. (47)

ח. **ומוציא שם רע** על אשתו שזינתה קודם

הנישואין, משלם קנס מאה כסף.

ט. **והמטמא** טהרותיו של חברו, כגון הנוגע עם שרץ בתרומת כהן, ואסרה באכילה. (48)

י. **והמדמע** המערב פירות תרומה בפירות חולין של חברו, ומפסידו בכך, כי אוסר את הפירות באכילה לזרים, וצריך למוכרה לכהנים, בזול. (49)

למזיק, לפי שהבשר הכשר לא נהפך לאיסור, אלא רק מספק שמא הוא הבשר הטריף אסור לאכלו, וזה לא נחשב מזיק, כי זה איסור על הגברא לאכול את הבשר, ולא שהבשר מצד עצמו נאסר [ראה **שערי יושר** ש"א פ"ט]. אלא שלפי זה צריך ביאור, למה המדמע הוא מזיק? הרי גם הוא רק עירב תרומה בפירות חולין, והאיסור הוא רק מספק על כל פרי ופרי שמא פרי זה הוא תרומה. ומביא הגר"ש לבאר, שבתוס' [נדה מז א] מתבאר שהאיסור של "מדומע" אינו כתערובת רגילה של איסור והיתר, אלא הוא חלות איסור חדשה של "מדומע", שנאסרת בו כל התערובת **בודאי**, ולא מצד ספק. ובוה מתיישבת קושיית האור שמח, שלקמן צט ב מתבאר שאם עשה את הבהמה ספק איסור טריפה פטור, ומדוע מדמע חייב. ולפי התוס' ניחא.

עוד כתב הגר"ש לבאר, כי צריך לומר שהמדמע כאן מדובר במערב תרומה לחה בחולין לחין. כמו יין חולין ביין של תרומה, כשאינן שישים בהיתר. כי אם מדובר בתערובת ביבש, הרי מן התורה בטל ברוב ואיסורו רק מדרבנן, ולא שייך לקרוא אב להיזק שהוא רק איסור מדרבנן [ראה בהערה 51]. ואולם בתערובת לח בלח הרי הוא נחשב למזיק. ומביא הגר"ש משל על כך בשם רבו הגר"ש"ש, שהחילוק בין המערב בלח למערב ביבש הוא כמו החילוק בין המניח כוס רעל ליד כוס משקה

46. הראשונים מקשים, למה עדים זוממין נחשבים בין המזיקים, והרי כל חיובם הוא רק כאשר "זממו" לעשות, כשעדיין לא הזיקו, ולא כאשר נעשה דבר על פיהם, וכפי שדרשו חכמים מן הכתוב "ועשיתם לו כאשר זמם", ולא "כאשר עשה". ומביאים התוס' בשם ריב"א, שיש מציאות שחייבים גם לאחר שהנזק נעשה, והיינו כשזממו לחייבו ממון, כי היות שאפשר להחזיר את התשלום מהמקבל לנותן, זה נחשב תמיד בגדר "כאשר זמם" ולא נחשב "כאשר עשה". ובאופן כזה שכבר שילם הלה, הרי הם הזיקו לו [וראה בהערות בחברותא על התוס' מה שנתבאר]. ור"י מתרץ, שבממון חייבים עדים זוממים גם כאשר נעשה כבר על פיהם, מקל וחומר, כי עונשין ממון מן הדין.

47. ראה ברש"י שנאמר "כסף ישקול כמוהו בתולות", כמוהו בתולים של אונס, דהיינו, חמישים כסף.

48. המטמא וכן המדמע והמנסך שהוזכרו אחריו, אינם מפורשים בתורה. ואפילו הכי נחשבים לאבות שבכלל נזק הן, ונזק ממון כתוב בתורה [ויקרא כד] "מכה נפש בהמה שלמה".

49. בחידושי ר' שמואל סימן ה' מביא בשם הגר"ש"ש, שהמערב בשר טריפה בתוך בשר כשר של חברו באופן שנאסר מספק, אינו נחשב

יא. והמנסך יינו של חברו לעבודה זרה, (50)
ואסרו בהנאה. (51)

ודנה הגמרא: **ורבי אושעיא** המונה רק שלושה עשר אבות, **מאי טעמא לא תני הני** מדוע לא הוסיף למנות גם את האבות שמנה רבי חייא?

וכן מונה את **הני תליסר** [שלושה עשר] אבות דרבי אושעיא. **הא**, הרי לנו יחד

ומתוך הפני יהושע, שהגמרא שם מרצת לשמואל שאין זה בכלל מדמע, משום דקנסא הוא ומקנסא לא ילפינן, וביאר רש"י שם, שזה קנס כי היזק שאינו ניכר לאו שמייה היזק. ראה שם. ולפי זה יוצא, שדברי שמואל הם רק אם אמרינן "היזק שאינו ניכר אין שמייה היזק". אבל למאן דאמר שמייה היזק, הרי בהכרח שמנסך הוא מנסך ממש, שהרי לשיטתו אי אפשר לתרץ דקנסא הוא, כי לשיטתו הוא ממון. והנה אם נתבאר כאן שזה נקרא אב, הרי ודאי שהחיוב הוא מן הדין ולא רק מדרבנן, כי אם היה החיוב רק מדרבנן זה לא היה נקרא אב, ולכן צריך לומר שזה אליבא דמאן דאמר היזק שאינו ניכר שמייה היזק, ולכן פירש רש"י שמדובר באופן שמנסך ממש. [וראה שם שמעיר ממה שהגמרא לקמן ה' א אמרה לימא קסבר רבי חייא היזק שאינו ניכר לאו שמייה היזק].

ויש שכתבו ליישב, ששלטי הגיבורים הקשה עוד על רש"י, שבגמרא [ע"ז עד א] מסקינן דיין נסך שנתערב ביין אסור למוכרו. וכתבו לבאר שאיסור זה הוא רק מדרבנן ולכן שם בגיטין לענין נזיקין שפיר פירש שמואל שיש לחייבו, אבל כאן לענין להקרא אב זה דוקא אם מזיק מן התורה. ומה שכתב "כיון שיכול למוכרו", הכוונה היא שמן התורה יכול למוכרו, ולכן אי אפשר כאן לפרש בנתערב, אלא במנסך ממש. [ראה בפנים מאירות, וכן מיישב בארוכה בחידושי ר' שמואל סימן ה' ראה שם. ואולם החתם סופר פליג, וסובר שגם אם אוסרו באיסור דרבנן יכול הוא להחשב אב, דהוא בכלל נזק].

של חברו, שבזה המשקה עצמו לא התקלקל, וכל החסרון שאיננו יודעים מהי הכוס של הרעל. אבל השופך את הרעל לתוך כוס חברו, בזה החסרון הוא בכך שהמשקה כולו נתקלקל כתוצאה מהעירוב של הרעל, וכולו אינו ראוי לשתייה. וכך גם במערב יין של תרומה ביין של חולין, נתקלקל כל היין לשתיית זרים מחמת התרומה המעורבת בו, ולכן נחשב מזיק מן התורה. ראה שם.

50. רש"י מביא שבגמרא במסכת גיטין נב ב מפרש אמאי לא נפטר מטעם קים ליה בדרכה מיניה. ואמנם העירו האחרונים, ששם מתבאר שהטעם הוא שבשעה שהגביהו על מנת לנסכו כבר נתחייב מטעם גזלן. ואם כן, חיובו הוא מטעם גזלן, ולמה הוי אב נפרד? וראה על כך בשיעורי ר' שמואל.

51. כך פירש רש"י. ומוסיף רש"י שאין לומר שהכוונה היא, שעירב יין נסך ביין כשר, דכהאי גוונא לא חיסרו מידי, דהא מזבין ליה בר מדמי יין נסך שבו.

נתבאר במשנה שהמטמא ומדמע ומנסך במזיד, חייב. ונתקשו האחרונים, שבמסכת גיטין שם נחלקו רב ושמואל בפירוש המנסך, ושמואל סובר שהכוונה היא ל"מערב", וגם רב המפרש שהכוונה היא למנסך ממש, טעמו הוא שאם לא כן הוי מדמע. אבל לא מהטעם שכתב רש"י. ועוד צריך ביאור, מה לו לרש"י להיכנס למחלוקת האמוראים ולדחות את דברי שמואל.

ומשיבה הגמרא: **בממונא קמיירי, בקנסא לא קמיירי**. חיובי התשלומים של התורה מחולקים לשנים: לתשלומי ממון ולתשלומי קנס. תשלומי ממון הם התשלומים ששיעור חיובם הוא כפי שהזיק או חיסר לחברו.⁽⁵²⁾ ואילו תשלומי קנס הם, כגון, תשלומים ששיעור חיובם קצוב כאונס ומפתה, או תשלומים ששיעור חיובם הוא יותר מההזיק, כתשלומי כפל וארבעה וחמשה. רבי אושעיא מנה רק את הנזיקין שחיוב התורה בהן הוא "חיוב ממון", ולא את הנזיקין שחיובן הוא מדין קנס. לפיכך לא מנה את האבות הנוספים שמנה רבי חייא, כי הם חיובי קנס.

(53)

אך הגמרא ממשיכה לדון: **גנב וגזלן דממונא הוא** גנב שהודה, המשלם רק את הקרן כפי שגנב, וכן הגזלן המשלם את הקרן כפי שגזל, שאין חיובם קנס אלא "ממונא", **ליתני**, למה רבי אושעיא לא שנה אותם בין אבות הנזיקין?

ומשיבה הגמרא: **הא קתני לה שומר חינם** **והשואל** הרי כבר שנה רבי אושעיא בין אבות הנזיקין את השומר חינם, הכולל בחיובו גם אופן של גניבה וגזלה, כגון אם טען השומר שנגנב הפקדון ממנו ונפטר

ומשיבה הגמרא: **הא קתני לה שומר חינם** **והשואל** הרי כבר שנה רבי אושעיא בין אבות הנזיקין את השומר חינם, הכולל בחיובו גם אופן של גניבה וגזלה, כגון אם טען השומר שנגנב הפקדון ממנו ונפטר

אך הגמרא שואלת, לפי זה, על רבי חייא: **ורבי חייא נמי, הא תנא ליה שומר חינם והשואל!** הרי גם הוא שנה את דין "שומר חינם", ומדוע איפוא שנה שוב את דין הגנב והגזלן בנפרד?

ומשיבה הגמרא: **תני ממונא דאתי לידיה בהתירא** רבי חייא חילק ושנה את "שומר חינם", הכולל בתוכו אופן של גניבה וגזלה שהגיעה לידיו בהיתר, [שהרי בתחילה קיבלו השומר לידיו בהיתר, לשמירה, ורק אחר כך, כששיקר וטען שנגנב ממנו, אז נהיה דינו כגנב], **וקתני ממונא דאתא לידיה באיסורא** ושנה גם את הגנב והגזלן, שהגניבה והגזלה הגיעה לידם באיסור.

וחוזרת הגמרא ושואלת לרבי אושעיא: ה-א

לקמן [טו ב] מתבאר שתשלומי "קנס" הינם תשלומים שחייבה התורה וקבעה להם סכום קצוב, או תשלומים שהם גבוהים יותר

53. הרמב"ם בהלכות חובל פ"ה ה"ו כתב שנוק וצער אינו משלם על פי עצמו, והיינו דהוי קנס ולא ממון. ומקשה המגיד משנה מסוגיין, האומרת שרב אושעיא בקנסא לא קמיירי, והרי הוא מונה גם את הנזק והצער. והאחרונים האריכו בביאור שיטת הרמב"ם, ראה שם בספר המפתח, ובשיעורי ר' שמואל.

54. מה שנקטה הגמרא "והשואל" הוא לאו